

Mysterie in het veen

Het meisje van Yde

Jan van Zijverden

met illustraties van *Sieger Zuidersma*

Veentje op het Dwingelderveld. → Foto Erik Bethlehem

Het lijk in de baggerbeugel

Over de vondst
van het meisje
van Yde

Stel je voor: bij jou in de straat wordt een lijk gevonden! Reken maar dat de politie razendsnel komt om 'de plaats delict' af te zetten met rood-wit lint. Ze zoeken de hele omgeving af naar bewijsmateriaal en spreken zoveel mogelijk getuigen. Misschien zelfs wel met jou. Vaak zijn fotografen en journalisten er ook direct bij. Als er iets ergs is gebeurd, dan staat het al snel op internet,

je ziet het 's avonds op de televisie en je leest er de volgende dag over in de krant. Bijna 125 jaar geleden is de vondst van het lichaam van een jong meisje in een veentje bij Yde ook een bijzondere gebeurtenis. Twee arbeiders vinden haar als ze aan het werk zijn. Ze schrikken zich een ongeluk. Het blijkt te gaan om een meisje dat tweeduizend jaar geleden leefde. Inmiddels is het meisje van Yde een van de bekendste

inwoners van Drenthe. Hoe dat zo is gekomen, lees je in dit boek. Het gaat over de vondst van het meisje van Yde, over het onderzoek van haar lichaam en over de tijd waarin ze leefde. Als je dit boek hebt gelezen, weet je precies wat we dankzij het meisje van Yde allemaal hebben ontdekt over de wereld van tweeduizend jaar geleden. En stapje voor stapje kom je erachter hoe ze in het veen terecht is gekomen...

Hendrik Barkhof woont in 1897 nog bij zijn ouders in Yde. Waar Willem Emmens woont, is niet helemaal duidelijk.

In zijn geboorteplaats Zeijen of bij boer Jakob Popken in Yde? We weten het niet precies. In 1901 begint Willem een café in Yde.

Hendrik Barkhof
→ Collectie Historische
Kring Yde en De Punt

Willem Emmens → Collectie Historische Kring Yde en De Punt

Twee arbeiders vinden een lijk

YDE, WOENSDAG 12 MEI 1897. Willem Emmens staat op in het schemerdonker. Het is nog redelijk koel ondanks de hitte van de afgelopen dagen. Willem maakt zich klaar voor weer een lange, zware dag in het veen. Een paar huizen verderop wordt zijn maat Hendrik Barkhof wakker. Ze treffen elkaar ongetwijfeld ergens op straat. Yde is maar een klein dorpje van zo'n zestig huizen, dus je kunt elkaar niet missen. Veel mensen in Drenthe werken net als de 28-jarige Willem en zijn 19-jarige maat Hendrik 'in het veen'. Samen lopen ze Yde uit richting Donderen en slaan al snel linksaf. Waarschijnlijk nemen ze de veldweg langs de heidevelden. Ze zijn op weg naar een klein veentje, waar ze al dagenlang aan het werk zijn voor boer Jakob

Popken. Met hun baggerbeugels halen ze zware, zwarte veenmodder uit het donkere water. Als de natte veenmodder is opgedroogd, steken ze er vast turfjes van. Turf is namelijk een uitstekende brandstof waar in die tijd veel vraag naar is. Willem en Hendrik moeten in een klein veenmoerasje zijn, precies daar waar de Runslot een bocht begint te maken. Of ze zin hebben om aan de slag te gaan, weten we natuurlijk niet. Maar wat we wel weten, is dat dit héél zwaar werk is. De mannen maken lange dagen en er wordt doorgewerkt in weer en wind.

Het zal je maar
gebeuren. Je bent in
de tuin aan het graven
en je vindt een lijk!
Wat zou jij doen?

Twee veenarbeiders aan het werk in het Fochteloërveen.
→ Collectie Museum Opsterlân, Gorredijk

↘!?!↙
We weten vrij precies hoe het
meisje van Yde is gevonden,
omdat Jan Joosting van
het Drents Museum een
paar jaar na de vondst een
nauwkeurig verslag maakt.
Daarin schrijft hij alles op
wat hij over het meisje van
Yde te weten is gekomen.

Vandaag is het trouwens niet regen of kou
waar de mannen last van hebben, maar juist
de enorme hitte: 'drukkend was de hitte, die
reeds enige dagen het toch al zware werk
ondragelijk voor hen maakte. Maar toch ging
de beugel steeds weer in het bruine water en
een massa zwarte veenmodder werd neer-
gekletst op de kant.' Willem en Hendrik
gaan rustig door. Totdat de beugel opeens

wel heel erg zwaar is. Er gebeurt iets totaal
onverwachts: ze halen een deel van een
lichaam naar boven. Het lijk heeft een zwart
hoofd met rossig haar en het modderwater
druipt uit wat het restant van kleren lijkt te
zijn. De twee mannen denken dat het de
duivel is en rennen in paniek naar huis.
Ze zijn zo geschrokken dat ze die dag geen
hap meer door hun keel krijgen.

Nog een hand boven water

BURGEMEESTER HENDRIK AALFS hoort het verhaal over de vondst en gaat een week later poolshoogte nemen. Een beetje laat in onze ogen, maar dat ging zo in die tijd. Hij treft inderdaad een lijk aan, dat intussen verstopt is onder een stapel heideplaggen. Aalfs treedt zeer doortastend op. Niet zo gek, want hij is ook hoofd van de politie. Allereerst laat hij onderzoeken of er nog meer in het veen te vinden is. Je weet immers nooit of er bewijsmateriaal op de drassige veenbodem ligt, zoals een moordwapen. Een wapen wordt niet gevonden, wel een voet 'waarvan de nagels nog op de tenen aanwezig zijn', een hand, een heupbeen en een 'kniebeen'. Na inspectie van de 'crime scene' gaat burgemeester Aalfs naar Yde, waar hij de oudere inwoners vraagt of zij zich een onopgeloste verdwijning kunnen herinneren. Als dat niet zo blijkt te zijn, schrijft hij een lange brief aan het Drents Museum.

Burgemeester
Hendrik Aalfs
→ Collectie Historische
Vereniging 'Oud Vries'

Uit de brief van burgemeester Hendrik Aalfs:

'Op het eerste gezicht zou men denken een mummie voor zich te hebben; de huid is blauwachtig (modderkleur), het hoofd nog vrijwel in zijn geheel, alleen de rechterwang is geblesseerd. Mond, oren, ogen, neus nog in hun gewone vorm; de mond open, waardoor de tanden zichtbaar zijn. Lang rosachtig haar aan de linkerkant van de schedel; rechts lijkt het hoofd wel gladgeschoren, althans er is geen haartje te bekennen. Hals, schouders, bovenlichaam (alleen huid en beenderen natuurlijk) sluiten nog goed in elkaar; ook de armen zijn gedeeltelijk nog aanwezig.'

*Eh... hoe kom
jij aan dat
sjaaltje?*

↘!?!↙

Het scheelde niet veel of de band die om de hals van het meisje van Yde zat, was verdwenen! Schoolmeester Jannes Krijthe haalt hem kort na de vondst van haar hals. Gelukkig geeft hij de band een paar dagen later aan burgemeester Hendrik Aalfs, die hem naar het museum opstuurt.

Aalfs vermoedt dat het lijk al langere tijd in het veen ligt. Hij denkt dat het interessant zou kunnen zijn voor de collectie van het museum. In zijn brief vertelt de burgemeester wat hij heeft aangetroffen. Als bewijsmateriaal stuurt hij een klein stukje stof mee dat hij losknipt van de grote doek die met het lijk boven water is gekomen. Ook de band die om de hals van het slachtoffer zit, doet hij in de envelop.

Op deze kaart uit 1902 staat een pijltje bij de plek waar het meisje van Yde is gevonden. → Collectie Drents Archief

Op 27 december 1895 ontvangt burgemeester Aalfs een brief van de provincie Drenthe. In die brief staat dat hij 'opgravingen en ontdekkingen' onmiddellijk moet melden aan het bestuur van het Drents Museum. Het museum is de plek die 'het allereerst als berg- en bewaarplaats voor die vondsten in aanmerking komt'. De provincie wil voorkomen dat 'het gevondene in handen komt van oudheidkenners, verzamelaars of andere personen'.

Het dorp Yde tussen 1930 en 1940. Rechts het café dat Willem Emmens in 1901 opende. In het midden van de foto staat de boerderij van Jakob Popken. → Collectie Historische Vereniging 'Oud Vries'

Kort na de bijzondere vondst probeert Willem Pleyte, directeur van het Rijksmuseum van Oudheden, het meisje van Yde naar Leiden te halen. Dat lukt (gelukkig) niet. Het meisje van Yde blijft in Drenthe.

Jan Joosting, rijksarchivaris in Drenthe en bestuurslid van het 'Provinciaal Museum van Oudheden in Drenthe' (nu: Drents Museum). → Collectie Groninger Archieven

Als pakketje naar het museum

DE BRIEF VAN BURGEMEESTER AALFS komt terecht bij Jan Joosting van het Drents Museum. Van zo'n bijzondere vondst moet hij natuurlijk het fijne weten en hij besluit op onderzoek uit te gaan. Samen met de burgemeester bezoekt hij de vindplaats. Daar blijkt dat de nieuwsgierige inwoners van Yde en omgeving ook zijn langs geweest en op één na alle tanden van het meisje als souvenir hebben meegenomen!

Het tweede gebouw van rechts (met het open raam) is het museum zoals het er in 1897 uitzag. De foto is gemaakt tussen 1920 en 1940. → Collectie Drents Archief

Ook het 'kniebeen' is inmiddels verdwenen. Joosting verzamelt alles wat er nog over is in een kistje. Hij vraagt de burgemeester om het pakketje mee te nemen en naar Assen te sturen. Een paar dagen later komt het meisje van Yde in het museum aan. Joosting legt het veenlijk 'in een kamer aan de zonkant op een los houten vloertje in de schaduw. Het droogde fluks uit.' Als het lichaam droog is, verwijdert hij alle viezigheid met een droge borstel. Daarna legt hij het meisje in een vitrine.

Als mensen horen van de bijzondere vondst, willen ze het veenlijk natuurlijk maar wat graag zien.

De alleroudste foto van het meisje van Yde. Joosting laat deze portretfoto bij fotograaf J. de Vries in Assen maken en schenkt hem in 1897 aan het Drents Museum. → Collectie Rijksmuseum van Oudheden

Het meisje van Yde is het allereerste veenlijk dat in het Drents Museum terecht komt. Behalve het meisje van Yde bewaart het museum veenlijken uit Wijster, Weerdinge, Exloërmond, Erica, Aschbroeken, Emmer-Erfscheidenveen en Zweeloo.

Het meisje van Yde ligt jarenlang in deze open vitrine. Het zou zomaar kunnen dat dit de vitrine is die het museum in 1897 liet maken voor een bedrag van ongeveer tien gulden.

Het meisje van Yde wordt eerst 'het lijk van Tynaarlo' genoemd. Wanneer mensen haar 'het meisje van Yde' zijn gaan noemen, is niet bekend.

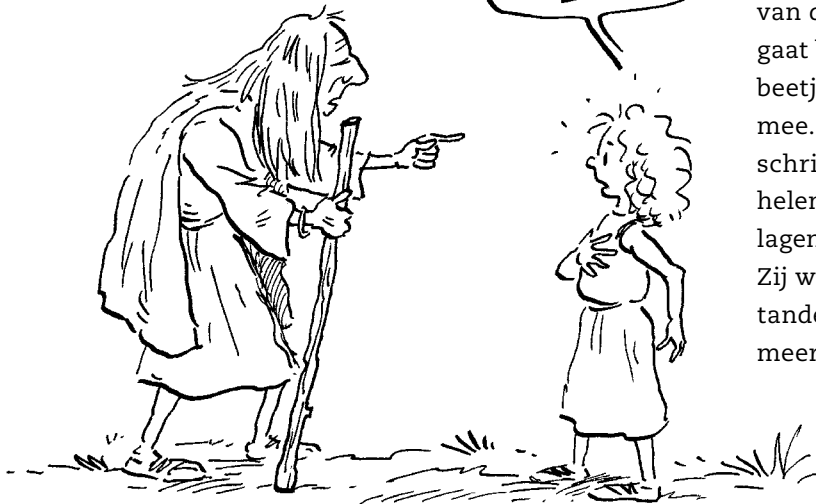

Een kijkje achter de schermen in het museum van toen. Museummedewerker Hendrik Lijn bekijkt de hoorn van een eland, die is gevonden bij de aanleg van het kanaal Buinen-Schoonoord, 1927.
→ Foto E. Folkers, Groningen

*Ik voorspel je,
later krijg jij heel
veel bezoek!*

*Ik?
Bezoek?*

Op woensdag is het museum open en zijn bezoekers van harte welkom, tussen 10 uur 's ochtends en 3 uur 's middags. Ze moeten wel even aanbellen, dan doet iemand de deur open voor het bezoek. De tienjarige Bertha Wesseling is een van de eersten die het meisje van Yde gaat bekijken. Ze vindt het best een beetje spannend, maar het valt gelukkig mee. In een brief aan haar ouders schrijft ze op 5 augustus 1897: 'Er was helemaal geen naars aan. Haar handen lagen erbij, ze leken net handschoenen. Zij was zelf ook helemaal bruin, zwarte tanden en heeft geen benen en armen meer, alleen de botten ervan.'

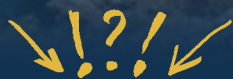

In 1896 bezoeken 371 mensen het Drents Museum, in 1897 zijn dat er 901. Een bezoekersrecord! De meeste bezoekers komen uit Assen zelf, sommige reizen helemaal vanuit Utrecht, Den Haag, Rotterdam, Leiden en Amsterdam naar Assen om het meisje van Yde te zien. In juli 1897 komen er maar liefst 400 nieuwsgierigen naar het museum toe.

Veen(lijken)

De man van Tollund.
→ Foto Museum Silkeborg
(Denemarken)

Eén van de best bewaarde veenlijken is de man van Tollund. Turfstekers vinden hem in 1950 in het veen bij Silkeborg in Denemarken. De man van Tollund stierf rond 300 voor Christus, met een riem om zijn nek...

De naam zegt het al: veenlijken hebben iets met 'veen' te maken. Maar wat is veen nou precies? En wat zijn veenlijken? Normaal gesproken vergaan planten als ze dood zijn. Maar dat gebeurt niet als plantenresten onder water terechtkomen, bijvoorbeeld in een moeras. Dan kan er geen zuurstof bij. Micro-organismen (zeg maar microscopisch kleine beestjes) die dode planten afbreken, kunnen dan hun werk niet doen. We hebben het over 'veen' als er steeds weer nieuwe planten op oude plantenresten groeien

en vervolgens zelf ook weer half verrot onder water terechtkomen. Er ontstaat dan een 'veenpakket'. Naast plantenresten heb je voor het ontstaan van veen een hoge waterstand en niet al te hoge temperaturen nodig. Best lastig hè? Maar je bent er nog niet...! Dit is namelijk 'gewoon moerasveen'. Het meisje van Yde is gevonden in 'hoogveen'. Als een poel of ondiep meertje helemaal opgevuld is met 'moerasveen', dan heb je kans dat bovenop deze veenlaag zogenaamd veenmos gaat groeien. Veenmos (of met een dure naam

De man van Nederfrederiksmose wordt op 25 mei 1898 gevonden in het veen bij Kragelund (Denemarken). Archeoloog Georg Sarauw maakt er snel een foto van. Het is de oudste foto van de vondst van een veenlijk.
→ Collectie Nationaal Museum (Denemarken)

Sphagnum) groeit dankzij regenwater en zorgt voor verdere aangroei van het veenpakket. Die toplaag noemen we 'hoogveen'. En nu komt het... het veenmos zorgt ervoor dat het water in het hoogveen extreem zuur en bijna steriel wordt. Natuurlijke materialen - zoals hout, bot, leer en wol - worden niet afgebroken en blijven uitstekend bewaard in het hoogveen. Er zijn in het veen zelfs complete houten wegen teruggevonden! Ook een menselijk lichaam blijft in het veen bewaard, maar dan moet het slachtoffer wel helemaal in het zure water worden ondergedompeld. Gebeurt dat niet, dan verdwijnt het lichaam alsnog.

In heel Europa worden veenlijken gevonden, van Ierland tot Polen en van Zweden tot Zuid-Duitsland. Eigenlijk zijn het mummies: mensen waarvan meer dan alleen wat botten bewaard zijn gebleven.

In dit boek lees je afwisselend 'veen' en 'moeras'. Als het over de tijd van het meisje van Yde gaat, zeggen we 'moeras'. Gaat het over de tijd waarin het meisje is gevonden, dan hebben we het over 'veen'.

Veenmos bij het veentje Kliploo op het Lheebroekerzand. → Foto Erik Bethlehem

CSI-Assen

Over het onderzoek naar het meisje van Yde

De vondst van een lijk in het veentje bij Yde roept meteen allerlei vragen op. Wie is het?

Is hij of zij vermoord? En hoe oud is het slachtoffer? Burgemeester Hendrik Aalfs weet een week na de vondst te melden dat het waarschijnlijk om een vrouw gaat. Vermoedelijk weet hij dan ook al wel dat ze door geweld om het leven is gekomen, want hij stuurt de band die een paar keer om de hals van het meisje van Yde is gewikkeld meteen naar Jan Joosting van het Drents Museum. Ook schrijft hij aan Joosting dat hem is opgevallen dat het hoofdhaar van het meisje van Yde aan de rechterkant is afgeschoren. De bevindingen van burgemeester Aalfs zijn het begin van ruim honderd jaar onderzoek naar het meisje van Yde.

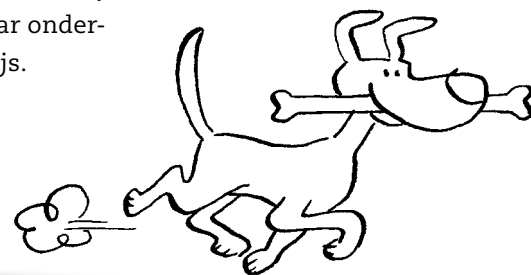
Het meisje in de CT-scanner

WAARSCHIJNLIJK WEET JE AL wel dat het meisje van Yde ongeveer zestien jaar oud was toen ze in het moeras werd achtergelaten. Maar hoe kunnen onderzoekers dat nou zo precies zeggen? Dat is een ingewikkeld verhaal. Voordat we zover zijn, gaan we eerst even terug naar burgemeester Aalfs in 1897. Hij maakt al vrij snel bekend dat het veenlijk uit Yde een vrouw is. Hij baseert dat op het formaat van de voeten, de hand en op de fijne botten. Het lange haar bevestigt alleen maar wat hij al denkt. De burgemeester heeft natuurlijk gelijk, maar het echte bewijs zit hem ergens anders in. De borsten van het meisje van Yde zijn weliswaar zo plat als een dubbeltje - ze zijn net als de rest van haar lichaam helemaal uitgedroogd - maar ze zijn er nog wel! Extra bewijs levert het onderzoek van haar 'bekken' op, dat zijn de vier botten die je ruggengraat met je benen verbinden. Het bekken van mannen en vrouwen verschilt behoorlijk. Dat heeft natuurlijk alles te maken met het wel of niet kunnen krijgen van kinderen.

De patholoog die het meisje van Yde onderzoekt, constateert dat ze waarschijnlijk nog geen kinderen heeft gehad.

Voor onderzoekers is meteen duidelijk dat het veenlijk uit Yde een vrouw is. Het onderzoek naar de botten van het meisje van Yde vertelt ook meer over haar leeftijd. Botten bestaan uit verschillende onderdelen. Bij jonge mensen zit daar nog wat rek tussen. Als je ouder wordt dan groeien de verschillende delen van een bot helemaal aan elkaar vast. Artsen kunnen aan de verbinding tussen de botten zien hoe oud je bent. En dat is precies waar ze bij het meisje van Yde naar kijken. Maar onderzoekers gaan nooit over één nacht ijs.

Veel botten van het meisje van Yde ontbreken. Zijn ze opgelost in het zure veenwater, zijn ze meegenomen als souvenir of zijn ze in het veen blijven liggen? We zullen het nooit meer te weten komen.

Opname gemaakt met de CT-scanner van het Universitair Medisch Centrum Groningen op 30 november 1992.

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com
Drents Museum, Assen
info@drentsmuseum.nl
www.drentsmuseum.nl

Tekst

Jan van Zijverden

Illustraties

Sieger Zuidersma

Vormgeving

Spletters Grafische Vormgeving, Utrecht

© 2016 WBOOKS / Drents Museum / de auteur

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

ISBN 978 94 625 8102 9

NUR 212, 693

De informatie in dit boek komt vooral uit de boeken die archeoloog dr. Wijnand van der Sanden schreef over veentijken en het meisje van Yde. Met dank aan Jan Bruggink, Karen Mertens, Wijnand van der Sanden, Vincent van Vilsteren, Wilko van Zijverden en Historische Kring Yde en De Punt.

Alle foto's zijn van het Drents Museum, behalve als er iets anders bij de foto's staat.

Dit is deel twee in de serie kinderboeken van het Drents Museum.

Het meisje van Yde

Het is drukkend warm op woensdag 12 mei 1897. Willem Emmens en Hendrik Barkhof zijn hard aan het werk in een veentje tussen Vries en Yde. Met een baggerbeugel scheppen ze zwarte veenmodder uit het donkere water. Dan gebeurt er iets totaal onverwachts: ze halen een lichaam naar boven. De twee mannen schrikken zich een ongeluk en rennen in paniek naar huis. Het veenlijk belandt uiteindelijk in het Drents Museum en gaat de geschiedenis in als 'het meisje van Yde'. Al meer dan honderd jaar houden mensen zich bezig met de vraag hoe zij in het veen terecht is gekomen. In dit boek stap je in de schoenen van een archeoloog en ontdek je alles over de vondst, over het onderzoek en over de tijd waarin het meisje van Yde leefde. Langzaam ontrafel je het mysterie...

Leeftijd: vanaf 9 jaar

WWW.WBOOKS.COM